

Lazos, G.P. The distinctive features of psychological support to internal migrants from the Crimea. Rendering psychological support to the displaced people is a new and unfamiliar challenge to Ukrainian psychologists. People who were forced to leave their homes, jobs, relatives, and friends are in a great need of psychological help in adapting to new living conditions. The article synthesizes the counselors' initial experience in providing psychological support to internal migrants from the Crimea. The author's personal work experience with immigrants from the Crimea helps identify the following key functions of the psychologist: 1) psychological adaptation (handling heavy stress conditions, help in adaptation to changes and return to life, help in the experience assimilation and integration, and creation of new life prospects); 2) social adaptation (help to temporary immigrants in adapting to their new environments). The traumatic situations of relocation caused changes in people's mental states, which affected their emotional and cognitive conditions and eventually changed their behaviors. Thus, the immigrants experience depression, irritability, emotional dullness, and recurrent depressive episodes. The cognitive changes are characterized by poor memory and concentration, low attention, and forgetfulness. The migrants' behaviors are often unpredictable, illogical, uncontrolled, and unmotivatedly vigilant. Understanding of immigrants' mental states determines the content of psychological assistance to them. The main idea of this assistance which is based on the R.Popadopoulos' psychological and philosophical theory of trauma, is the psychologists' work to diminish the clients' traumatic experiences, change their attitudes towards the traumas, form their new views of the future life, which leads to their setting new goals, determining new values and meanings, as well as finding the appropriate resources.

Effective in dealing with immigrants appeared to be a group work. Further analysis and synthesis of practical work as well as new investigations will improve the psychological assistance given to this group of clients.

Keywords: temporarily displaced persons, migrants, psychological assistance, mental states, trauma, group psychotherapy.

Відомості про автора

Лазос Гелена Петрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії консультативної психології та психотерапії, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Lazos Gelena, PhD, researcher, Laboratory of counselling psychology and psychotherapy, G.S. Kostyuk Institute of psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: lazos.gelena@yahoo.com

УДК 159.922.4:159.923.2

Левус Н.І.

ПРОЯВИ ЕТНОІДЕНТИЧНОСТІ У СТАВЛЕННІ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАСНОЇ ТА ІНШИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП

Левус Н.І. Прояви етноідентичності у ставленні до представників власної та інших ідентичних груп. У статті висвітлено становлення етнічної ідентичності як виокремлення себе серед інших етнічних груп та формування певного ставлення до них. Виділено різні форми етнічної ідентичності: нейтральну, з тенденціями до позитивної та негативної, що проявляються у ставленні до представників інших етносів. Здійснено порівняння відмінностей в осіб, які демонструють певний тип етноідентичності та етнотолерантності. Досліджено соціальну дистанцію, яку встановлюють ці досліджувані із представниками власної та інших етнічних груп. Виявлено, що рівень соціальної дистанції залежить від етнічної толерантності, базованої на етнічному самовизначенні.

Ключові слова: етнічна ідентичність, етнічна толерантність, соціальна дистанція, етнічне ставлення, етнос, народ, етнічне самовизначення.

Левус Н.И. Проявления этноидентичности в отношении к представителям собственной и других этнических групп. В статье рассматривается становление этнической идентичности как выделение себя среди других этнических групп и формирование определенного отношения к ним. Определены различные формы этнической идентичности: нейтральная, с тенденциями к позитивной и негативной, проявляющиеся в отношении к представителям других этносов. Проведено сравнение различий у лиц, которые демонстрируют определенный тип этноидентичности и этнотолерантности. Исследована социальная дистанция, которую устанавливают эти лица с представителями собственной группы и других этнических групп. Обнаружено, что уровень социальной дистанции зависит от этнической толерантности, базирующейся на этническом самоопределении.

Ключевые слова: этническая идентичность, этническая толерантность, социальная дистанция, этническое отношение, этнос, народ, этническое самоопределение.

Постановка проблеми. Етнос існує насамперед завдяки самосвідомості його членів, їх самоототожненню з культурою своєї етнічної групи. Отже, кожен індивід є етнічним, по-перше, об'єктивно (в силу народження), а по-друге, суб'єктивно, свідомо, оскільки визнає себе частиною того чи іншого етносу, ідентифікує себе з ним. Через ідентифікацію, ціннісні орієнтації, традиції, етнічна сутність проявляється конкретніше, ніж через об'єктивні чинники. Саме етнічна ідентичність допомагає людям вистояти, зберегти свою мову, культуру, етнічну самобутність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Єдиний процес диференціації та ідентифікації призводить до формування соціальної ідентичності. За визначенням А. Теджфела, «соціальна ідентичність – це та частина Я-концепції індивіда, яка виникає з усвідомлення свого членства в соціальній групі (або групах) разом з ціннісним та емоційним значенням, що надається цьому членству» [6, 66–67]. Додамо, що в загальному значенні соціальна ідентичність є результат процесу порівняння своєї групи з іншими соціальними спільнотами.

Етнічна ідентичність – складова частина соціальної ідентичності особи, психологічна категорія, яка стосується усвідомлення своєї приналежності до певної етнічної спільності. Етнічна ідентичність не зводиться і може не збігатися з декларованою ідентичністю (зарахуванням себе до етнічної спільноти), яка проявляється в самоназві [1].

Етнічна ідентичність – це, у першу чергу, результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, певна міра ототожнення себе з ним і відокремлення від інших етносів. Зміст даного поняття добре відображає термін, запропонований Г. Г. Шпетом (1996), який розглядав етнічну ідентичність як переживання своєї тотожності з однією етнічною групою та відокремлення від інших [5, 140].

Вважаючи етнічну ідентичність складовою частиною соціальної ідентичності, сучасні дослідники в той же час роблять спроби виділити властиві лише їй особливості. Так, американський етнолог Ж. Девос розглядає етнічну ідентичність як форму ідентичності, втілену в культурній традиції і звернену в минуле на відміну від інших форм, орієнтованих на сьогодення або майбутнє [5, 140]. Можна погодитися з Г. У. Солдатовою, що ще однією особливістю етнічної ідентичності є міфологічність, оскільки «її головна опора – ідея або міф про спільну культуру, походження, історію» [4, 48].

На основі знань про свою і чужі етнічні групи формується комплекс уявлень, які утворюють систему етнодиференціюючих ознак. Етнодиференціюючими можуть виступати найрізноманітніші ознаки: мова, цінності і норми, історична пам'ять, релігія, уявлення про рідну землю, міф про загальних предків, національний характер, народне і професійне мистецтво [3].

На усвідомлення людьми своєї етнічної приналежності значний вплив має той факт, чи живуть вони в поліетнічному або моноетнічному середовищі. Ситуація міжетнічного спілкування дає індивідові більше можливостей для набуття знань про особливості своєї й інших етнічних груп, сприяє розвитку міжетнічного розуміння і формуванню комунікативних навиків. Відсутність досвіду міжетнічного спілкування зумовлює, з одного боку, меншу схильність до подібних контактів, з іншого боку, менший інтерес до власної етнічності [2].

Отже, етнічна ідентичність чіткіше усвідомлюється, а знання про відмінності між групами раніше отримуються, якщо соціалізація дитини проходить в поліетнічному середовищі. Але не лише часові межі формування етнічної ідентичності, але і точність знань про свою приналежність до певної етнічної спільності багато в чому залежить від того, до якої групи дитина належить – групи більшості або групи меншості.

Мета та завдання. Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення етнічної ідентичності в руслі виокремлення особистості серед інших етнічних груп та в процесі формування певного ставлення до них. Завданнями виступають: 1) дослідження різних форм етнічної ідентичності; 2) порівняння відмінностей в осіб, які демонструють певний тип етноідентичності та етнотолерантності; 3) виявлення соціальної дистанції, яку встановлюють ці досліджувані з представниками власної та інших етнічних груп.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У дослідженні використовувалися наступні методики: 1) Методика діагностики типів етнічної ідентичності Г. У. Солдатової, С. В. Рижової; 2) Шкала соціальної дистанції Е. Богардуса; 3) Опитувальник для діагностики рівня сформованості толерантності О. Батуриної.

Методика діагностики типів етнічної ідентичності дозволяє виявити типи ідентичності з різною якістю та ступенем прояву етнічної толерантності. Ці типи виокремлені на основі широкого діапазону шкали етноцентризму, починаючи від „заперечення” ідентичності, коли фіксується негативізм і нетерпимість стосовно власної етнічної групи, і закінчуючи національним фанатизмом. Ступінь етнічної толерантності досліджуваного оцінюється за наступними критеріями: 1) рівнем „негативізму” стосовно власної та інших етнічних груп; 2) порогом емоційного реагування на іншоетнічне оточення; 3) яскравістю прояву агресивних і ворожих реакцій стосовно інших груп.

Шкала соціальної дистанції побудована так, що досліджуваний повинен вибрати типи соціальних контактів, які б він хотів налагодити із представниками тієї чи іншої соціальної групи. Спектр цих типів був сформований на підставі результатів попередньої експертної процедури. Він містить сім видів соціальних ролей, ранжованих за рівнем близькості/віддаленості. Порядковий номер соціальної ролі відповідає кількості балів, які присуджуються за етнічну дистанцію з даною національною групою. Відповідно, чим менша кількість балів, тим ближча етнічна дистанція у досліджуваного з цією групою. У нашому дослідженні пропонувалося оцінити своє ставлення до власної та восьми інших етнічних груп, серед яких чотири групи проживають в країнах, що межують з Україною, а чотири – у тих країнах, які не мають з нею спільних кордонів.

Опитувальник для діагностики рівня сформованості толерантності досліджує особливості ставлення досліджуваного до інших культур, до людей, несхожих на нього. Характер представлених в опитувальнику думок стосовно тих чи інших проблем полікультурного суспільства, а також можливість виявити, наскільки досліджуваний поділяє ці думки, дозволяють зробити висновок про рівень сформованості толерантності (чи нетолерантності).

Серед статистичних методів опрацювання результатів використовувалися кластерний, порівняльний та факторний аналіз.

У дослідженні взяло участь 283 особи. Серед них – 200 жінок і 83 чоловіки. Середній вік досліджуваних – 31 рік. За віковою періодизацією всі вони належать до віку ранньої та середньої дорослості. Всі досліджувані за національністю українці з українською мовою спілкування.

З метою виокремлення груп за різними типами етнідентичності та рівнем сформованості толерантності проведено кластерний аналіз (рис. 1).

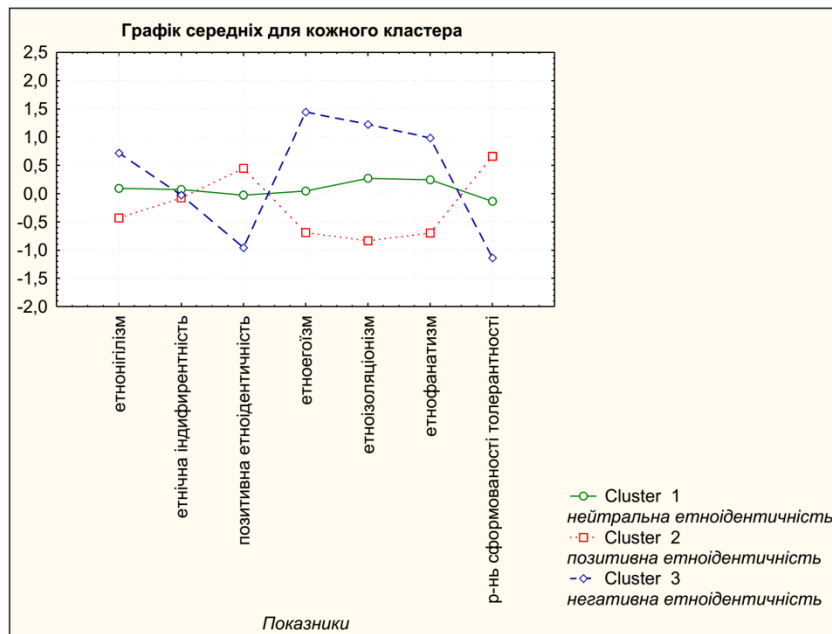

Рис. 1. Розподіл досліджуваних на підгрупи за типами етнідентичності та рівнем сформованості етнотолерантності

До першого кластера увійшло 122 особи, до другого кластера – 111 осіб, а до третього – 50 осіб. Проведений в подальшому порівняльний аналіз за тестом Шеффе (зі статистики ANOVA) підтвердив суттєві відмінності за типами етнідентичності та етнотолерантності у цих кластерах (рис. 2).

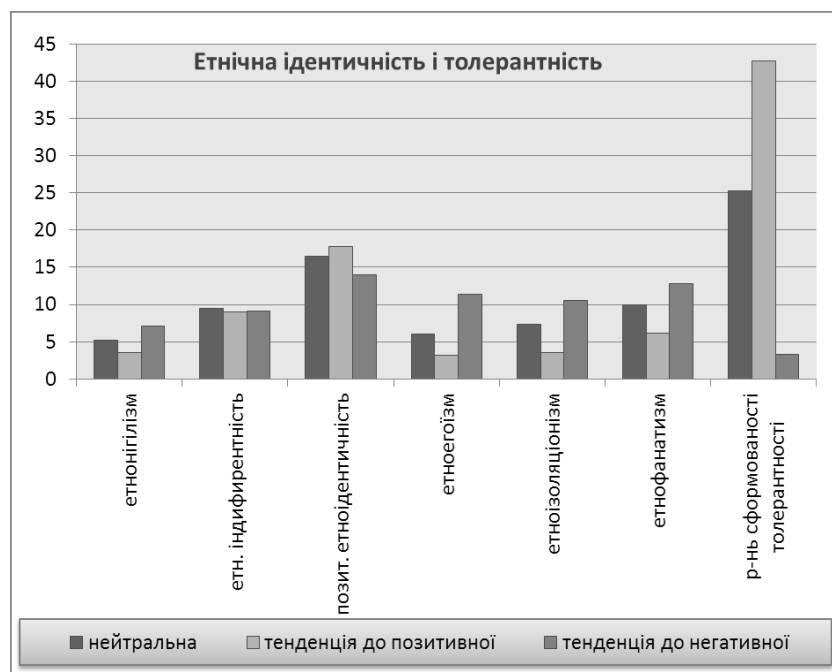

Рис. 2. Порівняння рівнів прояву етнідентичності та етнотолерантності у трьох виділених групах

Розглянемо детальніше ці відмінності. Отже, до першого кластера увійшли досліджувані, які мають середні показники за всіма типами етнічної ідентичності, а також за рівнем сформованості етнотолерантності. Загалом ці особи вирізняються нейтральним ставленням як до представників власної, так і до представників

інших етнічних груп. Етнічна ідентичність у такому випадку не проявляється яскраво, оскільки відсутні потреби та прагнення порівнювати себе з іншими, загострювати увагу на етнічній самооцінці.

На відміну від них, досліджувані, що були віднесені до другого кластера, мають низький рівень прояву крайніх варіантів етнічної ідентичності (як етнотолерантності, так і етнофанатизму). Разом із тим, вони вирізняються позитивною етнічною ідентичністю та високим рівнем сформованості толерантності до інших етногруп. Загалом можна стверджувати, що ці особи чітко ідентифікують себе за етнічними ознаками, розуміють свою відмінність від представників інших етнічних груп, але, незважаючи на це, не вивисують себе над іншими, володіючи адекватною етнічною самооцінкою. Вони з повагою ставляться як до власної етнічності, так і до етнічності оточуючих.

Третій кластер охоплює тих досліджуваних, котрі володіють низьким рівнем толерантності, і на цьому фоні демонструють „загострені” типи етнічної ідентичності – від етноеготизму до етнофанатизму. Власна етнічна група в такому випадку вивисується над іншими, до інших етносів може формуватися упереджене ставлення. Відстоювання власних етнонаціональних інтересів виходить на перший план. Цікаво, що у цю групу, в порівнянні з іншими кластерами, увійшло найбільше чоловіків (співвідношення – 50% чоловіків і 50% жінок), що виявляється закономірним на фоні результатів порівняльного аналізу за t-критерієм Стьюдента.

Порівняння за статтю показало, що у досліджуваних чоловіків статистично достовірно вищі крайні типи етнічної ідентичності, як вигляді етнотолерантності, тобто байдужості до своєї етнічності та власної етнічної групи, так і у вигляді етноеготизму, етнотолерантності та етнофанатизму (рис. 3). Ці форми є східцями до гіперболізації етнічної ідентичності, що супроводжується готовністю йти на будь-які дії в ім'я етнічних інтересів, визнання пріоритету етнічних прав народу над правами людини. Разом із тим відмінність у етнічному ставленні за статтю може бути спричинена нерівним співвідношенням чоловіків та жінок у загальній групі досліджуваних.

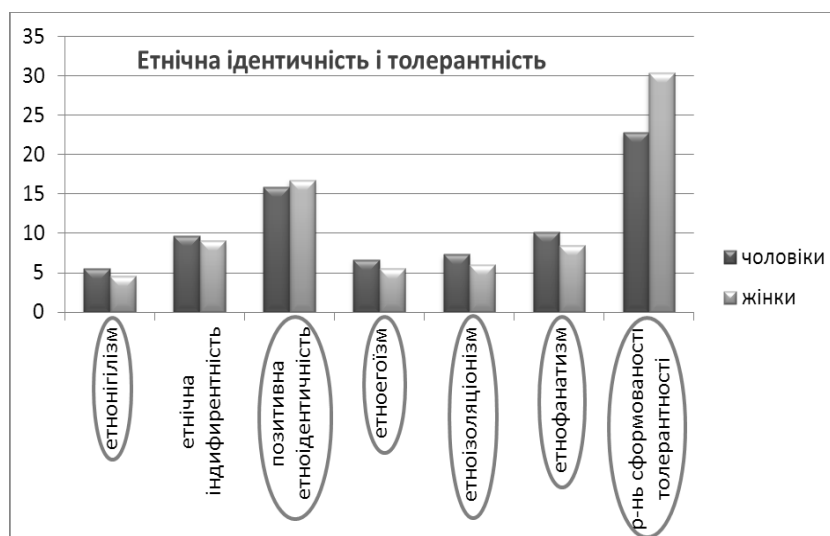

Рис. 3. Порівняння рівнів етнічної ідентичності та етнотолерантності за статтю (обведено статистично достовірні відмінності)

Повертаючись до розгляду результатів кластерного аналізу, можемо підсумувати, що серед наших досліджуваних виокремлено три групи. До першої віднесено осіб із нейтральною етнічною ідентичністю, яка проявляється у рівному ставленні як до представників свого, так і інших етносів. До другої групи увійшли толерантні досліджувані із позитивною етнічною ідентичністю. До третьої – із загостреною етнічною ідентичністю, що проявляється в негативізмі до інших етносів. Умовно назвемо ці три кластери так: „група із нейтральною етнічною ідентичністю”, „група із тенденцією до позитивної етнічної ідентичності”, „група із тенденцією до негативної етнічної ідентичності”.

Перейдемо до розгляду особливостей соціальної дистанції з представниками етнічних груп у трьох виділених кластерах. Загалом виявлено, що найближча соціальна дистанція у досліджуваних із українцями, тобто членами власної етногрупи. Що й не дивно, якщо врахувати, що у 83% досліджуваних переважає позитивна етнічна ідентичність, і лише у 5% – етнотолерантність та етнічна індиферентність (загальні дані по всій групі).

На другому та третьому місцях за близькістю знаходяться поляки та англійці. До цих етнічних груп ставлення значно прихильніше, ніж до інших. Щодо них українці демонструють орієнтацію на відкритість, схильність до безпосередніх контактів з представниками цих етногруп (рис. 4).

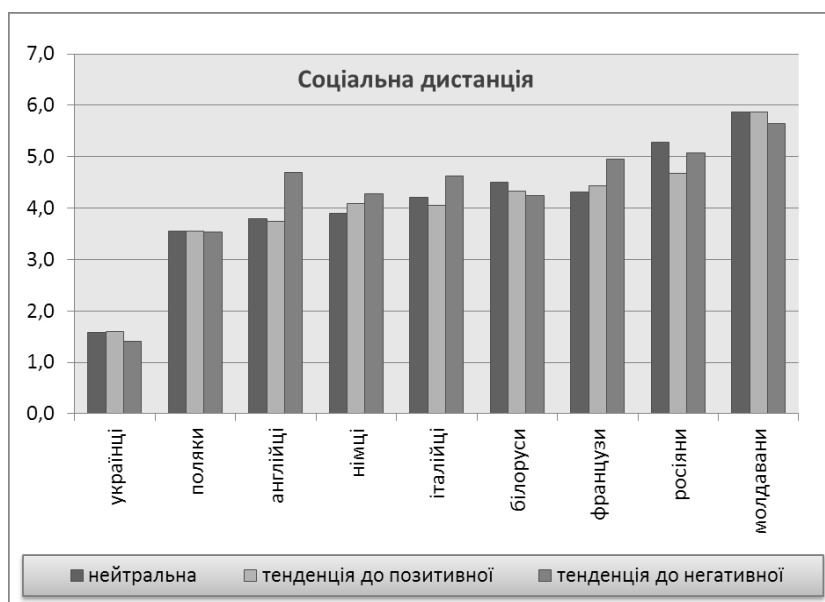

Рис. 4. Порівняння соціальної дистанції у групах з різними типами етноідентичності

Найдальшу соціальну дистанцію вибудовують із молдаванами. Також велика соціальна дистанція із росіянами, що очевидно, пояснюється певною суспільно-політичною ситуацією, що склалася в нашій країні. Таким чином, до цих груп демонструється певна громадянська ізольованість, аж до небажання бачити у своїй країні.

У групах з різними типами етноідентичності спостерігаються певні відмінності у ставленні до окремих етносів. Так група із тенденцією до негативної етноідентичності прагне вибудовувати значно дальшу соціальну дистанцію із англійцями, італійцями та французами, ніж групи з іншими типами етноідентичності. Це підтверджується результатами порівняльного аналізу всіх трьох груп за тестом Шеффе та результатами попарного порівняння груп за t-критерієм Стьюдента. Отже, ті етноси, що географічно знаходяться далі, вважаються більш дистанційованими і в соціальному плані. Соціальні ролі, якими їх наділяють особи з негативною етнічною ідентичністю, свідчать про небажання вступати у безпосередні контакти з представниками відповідних етнічних груп, хоча готовність жити з ними в одній країні при цьому зберігається.

Істотні відмінності спостерігаються у ставленні до росіян. Особи з позитивною етнічною ідентичністю прагнуть налагоджувати з ними значно тісніші контакти, ніж особи з нейтральною та негативною ідентичністю. На наш погляд, така тенденція може свідчити про те, що етнічна толерантність перевіряється у ставленні до тих етнічних груп, які негативно сприймаються іншими. Отже, якщо особа є толерантною, то вона залишається такою у ставленні до представників різних етнічних груп. Стійкість етнічної ідентичності супроводжується стійкістю у прийнятті як себе, так і інших. Це визнання інших культур, визнання права людей на інший спосіб життя, вільний вияв своїх поглядів і цінностей. Також це позитивне ставлення до культурних відмінностей, вміння знаходити в іншій культурі щось корисне і цінне для себе самого, здатність припускати існування альтернативних поглядів на проблеми, що виникають в поліетнічному суспільстві.

У групи осіб із нейтральною етноідентичністю суттєвих особливостей у ставленні до представників інших етнічних груп не виявлено, що очевидно пояснюється середнім рівнем етнотолерантності, яка була виявлена у цій групі. Цей рівень визначається визнанням і прийняттям культурного плюралізму, повагою до різноманітних соціокультурних груп, але при цьому схильністю людини поділяти (часто неусвідомлено) певні етнічні упередження, застосовувати стереотипи до представників тих або інших культур і етносів.

Факторний аналіз результатів груп з різними типами етнічної ідентичності дозволив виявити відмінності у їх факторній структурі.

За допомогою методу „кам'яного осипу” у результатах групи з нейтральною етноідентичністю було виділено сім факторів, що описують 60,93% загальної дисперсії. Розглянемо лише ті фактори, які дозволять повніше висвітлити факторну структуру етнічної ідентичності. До другого фактора увійшли етнотолерантність та толерантність. Тобто толерантність до інших культур у осіб з нейтральною етноідентичністю супроводжується наданням переваги власній етнічній групі. Іншими словами, для того щоб прихильно ставитися до інших, потрібно в першу чергу прихильно ставитися до себе. Четвертий фактор об'єднав близьку соціальну дистанцію з українцями, етнофанатизм та низький рівень етнотолерантності. Щоб бути прихильним до представників власної етнічної групи, потрібно відстоювати її інтереси, навіть якщо вони ущемляють права інших, аж до відмови іншим народам в праві користування ресурсами і соціальними привілеями.

У результатах групи з тенденцією до позитивної етноідентичності було виділено вісім факторів, що описують 68,14% загальної дисперсії. На відміну від попередньої групи, тут в п'ятому факторі об'єдналися етнофанатизм, низький рівень етнотолерантності та віддалена соціальна дистанція з білорусами. Як бачимо, прихильне ставлення до власної етнічної групи супроводжується дистанціюванням від інших. Цікавою є

тенденція, виявлена в шостому факторі, який містить і етноогоїзм як надання переваги представникам власної етнічної групи, і дистанціювання від українців. Таким чином, для осіб з позитивною етнічною ідентичністю важливо дотримуватися розумного балансу у ставленні до представників власного етносу та представників інших етносів. Перекіс в будь-який бік може призвести або до ігнорування власних інтересів на користь інших, або до заперечення прав інших в порівнянні з власною етнічною групою.

Факторний аналіз результатів групи з тенденцією до негативної етноідентичності дав змогу виділити сім факторів, що описують 69,09% загальної дисперсії. Тут важливими для нашого дослідження виявилися п'ятий та сьомий фактори. П'ятий фактор об'єднав позитивну етноідентичність, етнофанатизм та дистанціювання від поляків. Нагадаємо, що для більшості наших досліджуваних притаманна зворотна тенденція (вибудовувати із вказаною етнічною групою достатньо тісні взаємозв'язки). Натомість досліджувані із тенденцією до негативізму в етнічних стосунках прагнуть дистанціюватися від близьких сусідів та зосередитися на власній етнічній групі. Це надає їм впевненості в собі та може стати підставою для переведення етноідентичності в більш позитивне русло.

У сьомий фактор в цієї групи досліджуваних увійшли показники статі, низький рівень толерантності та дистанціювання від росіян. Це підтверджує результати порівняльного аналізу, які розглядалися вище. Високий рівень інтолерантності проявляється у свідомій відмові визнавати, приймати і розуміти представників інших культур. Особа схильна характеризувати культурні відмінності, як відхилення від певної норми, як девіантність, іноді не бажає визнавати рівні права для тих, хто має інший вигляд або дотримується інших цінностей.

Таким чином, можемо окреслити певні особливості осіб з різною етнічною ідентичністю в залежності від їх ставлення до представників власної та інших етнічних груп. Особи з нейтральною етноідентичністю схильні нейтрально, без особливих емоцій та почуттів, ставитися як до власного етносу, так і до інших. Етнічна ідентичність у такому випадку яскраво не проявляється, відсутні прагнення до порівняння себе з іншими. Якщо представники цієї групи і проявляють прихильність до інших, то вона для них насамперед повинна базуватися на високому самостваленні.

Група досліджуваних із тенденцією до позитивної етноідентичності продемонструвала високий рівень толерантності, поєднання позитивного ставлення до власного народу з позитивним ставленням до інших народів. Для них важливе дотримання балансу в етнічних стосунках, адже перекіс в будь-який бік може призвести до небажаних наслідків у міжнаціональному спілкуванні.

Особи, в яких спостерігається тенденція до негативної етноідентичності, володіють низьким рівнем толерантності, інтереси власного народу ставлять над інтересами інших, аж до надмірного їх неприйняття. Дистанціювання від інших етносів і зосередження на власній етнічній групі надає їм впевненості в собі.

Висновки. Отже, якщо ми говоримо про етнічну ідентичність, то в будь-якому суспільстві вона не існує в чистому вигляді. Адже етнічна ідентичність поєднується із громадянською, політичною та культурною ідентичністю, тим самим, враховуючи особливості різних сторін життя нації.

У сучасних поліетнічних суспільствах як етнічна, так і національна ідентичність повинна супроводжуватися толерантністю до інших етносів і націй, їх духовного і практичного досвіду. Лише за такої умови можлива однакова зацікавлена участь всіх етносів та субкультур у розвитку громадянського суспільства і національної держави.

Як показало наше дослідження, потрібен оптимальний баланс толерантності стосовно власної і інших етнічних груп, який дозволяє розглядати її, з одного боку, як умову самостійності і стабільного існування етнічної групи, з іншого – як умову мирної міжкультурної взаємодії в поліетнічному світі.

Перспективи подальших досліджень. До перспектив дослідження можна віднести вивчення особистісних детермінант розвитку етнічної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Левус Н. І. Етнічна ідентичність / Н. І. Левус // Людина в сучасному світі : в трьох книгах. – Кн. 2. Психолого-антропологічний контекст : [колективна монографія] / [А. О. Вовк, О. В. Волошок, І. І. Галецька та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 120–135.
2. Левус Н. І. Особистість етнічно толерантної людини : яка вона? / Н. І. Левус // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 22. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – С. 313–323.
3. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт / пер. з англійської П. Таращука. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
4. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности / Г. У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – С. 40–63.
5. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М. : ИП РАН, 2000. – 320 с.
6. Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности (философские и политические статьи) / Ю. Хабермас. – Донецк, 1999. – 217 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Levus N. I. Etnichna identichnist' / N. I. Levus // Ljudina v suchasnomu Sviti : v tr'oh knigah. – Kn. 2. Psihologo-antropologichnij kontekst : [kolektivna monografija] / [A. O. Vovk, O. V. Voloshok, I. I. Galec'ka ta in.] ; za zag. red. d-ra filos. nauk, prof. V. P. Mel'nika. – L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 2012. – S. 120–135.

2. Levus N. I. Osobistist' etnichno tolerantnoji ljudini : jaka vona? / N. I. Levus // Problemi suchasnoї psihologiji : zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogijenka, Institutu psihologiji im. G. S. Kostjuka NAPN Ukraoijini / za red. S. D. Maksimenka, L. A. Onufrievoi. – Vip. 22. – Kam'janec'-Podil's'kij : Aksioma, 2013. – S. 313–323.
3. Smit E. D. Nacional'na identichnist' / E. D. Smit / her. z anglijs'koї P. Tarashhuka. – K. : Osnovi, 1994. – 224 s.
4. Soldatova G. U. Psihologija mezhhjetnicheskoj naprzazhennosti / G. U. Soldatova. – M. : Smysl, 1998. – S. 40–63.
5. Stefanenko T. G. Jetnopsihologija / T. G. Stefanenko. – M. : IP RAN, 2000. – 320 s.
6. Habermas Ju. V poiskah nacional'noj identichnosti (filosofskie i politicheskie stat'i) / Ju. Habermas. – Doneck, 1999. – 217 s.

Levus, N.I. Manifestations of ethnic identity in treating representatives of one's own and other ethnic groups. The article deals with the formation of ethnic identity as a distinguishing oneself among other ethnic groups and the formation of certain attitudes towards them. The author outlined some features of people with different ethnic identity based on their attitudes to the representatives of their own and other ethnic groups.

The individuals with a neutral ethnic identity were found to be inclined to show no strong emotions and feelings towards both their own and other ethnic communities. They did not clearly manifest their ethnic identity and desire to compare themselves with others. The representatives of this group showed positive attitudes towards other people if their attitudes stemmed from their high self-esteem.

The group of the respondents who tended to have a positive self-identity had high levels of tolerance and the combination of positive attitudes towards their own people and people of other nationalities, attaching great importance to maintaining the balance in ethnic relations.

The respondents inclined towards a negative ethnic identity were shown to have low tolerance placing the interests of their own people above the interests of other nationalities including their complete rejection. They alienated themselves from other ethnic groups and kept up their self-confidence focusing on their own ethnic group.

Keywords: ethnic identity, ethnic tolerance, social distance, ethnic attitudes, ethnic group, nation, ethnic self-determination.

Відомості про автора

Левус Надія Ігорівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів, Україна.

Levus, Nadia Ihorivna, PhD, associate professor, dept. of Psychology, Faculty of Philosophy, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine.

E-mail: elpis_lviv@mail.ru

УДК 376.56

Мельник А.І.

СТРУКТУРА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ГІПЕРАКТИВНИМИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Мельник А.І. Структура психологічної готовності вчителя до роботи з гіперактивними молодшими школярами. У статті розглядаються питання психологічної готовності вчителя до роботи з гіперактивними молодшими школярами. Особлива увага звертається на теоретичне обґрунтування компонентної структури психологічної готовності вчителя до роботи з гіперактивними молодшими школярами. Психологічна готовність до окремого аспекту педагогічної діяльності обумовлена диференціацією відповідних завдань і має у кожному випадку специфічний прояв та складну динамічну структуру, що визначається структурою конкретної діяльності. Психологічну готовність вчителя до інтеракцій з гіперактивними молодшими школярами визначено як цілісне особистісне утворення, в основі якого – мотиваційний, змістовий та операційно-рефлексійний компоненти.

Ключові слова: компоненти психологічної готовності, гіперактивні учні, інтеракція.

Мельник А.И. Структура психологической готовности учителя к работе с гиперактивными младшими школьниками. В статье рассматриваются вопросы психологической готовности учителя к работе с гиперактивными младшими школьниками. Особое внимание обращается на теоретическое обоснование компонентной структуры психологической готовности учителя к работе с гиперактивными младшими школьниками. Психологическая готовность к отдельному аспекту педагогической деятельности обусловлена дифференциацией соответствующих задач и имеет в каждом случае специфическое проявление и сложную динамическую структуру, определяется структурой конкретной деятельности. Психологическую готовность учителя к интеракций с гиперактивными младшими школьниками определено как целостное личностное образование, в основе которого – мотивационный, содержательный и операционно-рефлексивных компоненты.

Ключевые слова: компоненты психологической готовности, гиперактивные ученики, интеракция.

Постановка проблеми. Трансформація змісту освіти, що відбувається на сучасному етапі її розвитку, особистісно-зорієнтована спрямованість навчально-виховного процесу викликали потребу в формуванні творчої активності вчителя, здатного до ефективного розв'язання складних освітніх проблем. Сучасний педагог повинен володіти високими кваліфікаційними характеристиками, бути готовим до здійснення інноваційної діяльності, вміти виробляти індивідуальний педагогічний стиль. Не викликає сумніву той факт, що питання підготовки майбутнього вчителя, формування його професіоналізму є актуальним і невідкладним завданням, від вирішення якого залежить ефективність сучасної освіти, демократизація освітнього простору, визнання цінностей партнерства і співпраці.